

LIBRIS

We know

books

SERGHEI JIRNOV

DIN CULISELE SERVICIILOR SECRETE

DAMENII CU O MIE DE CHIPURI

Traducere din limba franceză de

Irinel Antoniu

CORINT
ISTORIE
—2026—

Cuprins

Cuvânt-înainte – <i>Spionul care vă scrie</i>	5
Capitolul 1 – <i>Licence to Lie</i>	23
Capitolul 2 – <i>Richard Sorge</i> <i>Spionul care nu s-a mai întors niciodată</i>	37
Capitolul 3 – <i>Oleg Vladimirovici Penkovski</i> <i>The Spy Who Saved the World</i>	57
Capitolul 4 – <i>Pagerele Mossadului</i>	80
Capitolul 5 – <i>Soții Rosenberg</i> <i>Tăcerea care ucide</i>	91
Capitolul 6 – <i>Vladimir Vetrov</i> <i>Afacerea „Farewell”</i>	112
Capitolul 7 – <i>Cei Cinci de la Cambridge</i> <i>Mai roșii decât Kremlinul</i>	140
Capitolul 8 – <i>Mihail Butkov</i> <i>Spion sau escroc?</i>	161
Capitolul 9 – <i>Rudolf Abel</i> <i>Omul care purta numele unui mort</i>	181
Capitolul 10 – <i>Rainbow Warrior</i> <i>O gafă de stat</i>	199
Capitolul 11 – <i>Vasili Mitrohin</i> <i>Comoara arhivistului</i>	218

Capitolul 12 – <i>Aldrich Ames</i>	
<i>Omul care a vândut CIA-ul</i>	237
Capitolul 13 – <i>2010, amurgul „ilegalilor”</i>	252
Capitolul 14 – <i>Edward Snowden</i>	
<i>O fabulă a lumii moderne</i>	283
Capitolul 15 – <i>Vara anului 2025</i>	
<i>Anatomia unui schimb istoric</i>	298
<i>Epilog</i>	329

Capitolul 2

Richard Sorge

Spionul care nu s-a mai întors niciodată

În 1964, cu puțin timp înainte de a fi înlăturat de la putere, Nikita Hrușciiov, impertinentul șef al Partidului Comunist, a dat din întâmplare (voi reveni mai târziu asupra acestei „întâmplări”) peste un nume complet uitat: Richard Sorge, alias „Ramzai”. Un spion clandestin de primă mână, odinioară în slujba URSS, mort în 1944, în indiferență deplină, într-o închisoare japoneză.

Și totuși, a fost un personaj major, aproape mitic: omul care l-a prevenit pe Stalin de iminența atacului german din iunie 1941. Tot el a transmis o informație esențială: Imperiul Japonez, aliat al celui de-Al Treilea Reich, nu avea nicio intenție să deschidă un al doilea front contra URSS. Datorită acestui lucru, Stalin a putut să mute zeci de divizii din Extremul Orient spre Vest, unde era în joc supraviețuirea țării în fața invaziei naziste.

Se poate spune, fără exagerare, că Richard Sorge a schimbat cursul istoriei! Spioni capabili de asemenea fapte nu se găsesc cu duiumul în anale. Și totuși, în 1964, imensa majoritate a sovieticilor nu auziseră niciodată despre el. Incredibil, dar adevărat! În epoca acestei „descoperiri întâmplătoare” – mult prea oportună ca să fie inocentă: exact când se împlineau 20 de

ani de la execuția lui (este cunoscută obsesia sovieticilor pentru datele „rotunde”) –, URSS era în plin război rece împotriva foștilor aliați din coaliția antinazistă.

În această luptă simbolică, Moscova avea o nevoie stringentă de eroi moderni. De figuri capabile să rivalizeze cu *soft power*-ul american, să-i eclipseze pe acei James Bonzi temerari și fermecători care invadau ecranele occidentale. Richard Sorge a picat la țanc. Era perfect pentru a juca acest rol.

Să nu uităm, însă, unde ne aflăm: în țara comploturilor în cascadă, a intrigilor ascunse și a loviturilor permanente sub centură... Kremlinul și culisele lui. În spatele interesului brusc al lui Hrușciiov pentru Richard Sorge s-a ascuns o altă interpretare, cu o tentă politică mult mai pregnantă și mai subtilă.

Hrușciiov a jucat o partidă de șah internă: a pariat pe rivalitatea feroce dintre serviciile secrete politice și armată. Dintotdeauna, cekiștii și militarii s-au urât. Glorificând un spion militar, Hrușciiov a căutat să diminueze puterea KGB-ului, brațul armat al forței politice, în beneficiul rivalului său, GRU, serviciul de informații militare, care ținea direct de Statul-Major General. De aceea a ordonat scoaterea urgentă a lui Richard Sorge din temnițele istoriei, acolo unde „Tiranul Roșu” îl îngropase cu 20 de ani în urmă, în ciuda infailibilei loialități comuniste a acestui erou din umbră.

De la moartea lui Stalin, Hrușciiov s-a străduit să destalinizeze țara, încet, stângaci, dar cu încăpățănare. Și, în acest demers riscant, nu a încetat să diminueze subtil puterea KGB-ului, această mașinărie a terorii moștenită din trecut, pentru a evita orice resurgență a epurărilor sângeroase puse în practică odinioară de cekiști împotriva cadrelor de partid. Metoda lui: infiltrarea monstrului din interior: pune în fruntea KGB conducători tineri, maleabili, trecuți prin Tineretul Comunist – Comsomol –,

precum Aleksandr Șelepin, apoi Vladimir Semiceastnii. O strategie de domesticire treptată.

Bietul Hrușcirov nu bănuia însă că deja clepsidra se întor-se. Că tinerii și ambițioșii săi protejați, plasați de el la conducerea serviciului pentru a-l neutraliza, au folosit, de fapt, serviciul pentru a-și trăda mentorul pe la spate. Un complot masiv s-a urzit la vârful statului și al partidului, iar conducătorul suprem nu l-a anticipat. În octombrie 1964, cortina va cădea brutal.

În fotografiile vechi ale lui Richard Sorge se ghicește, pe sub niște sprâncene brune și groase, o privire francă, limpede, un amestec de curaj, hotărâre și disperare lucidă. Un soldat mă-runt al comunismului, până la capăt. Sorge a fost, mai ales, un geniu absolut al infiltrării. Rețeaua lui din Japonia este considerată de specialiști una dintre cele mai strălucite din istoria spio-najului modern. El a reușit să penetreze cele mai înalte sfere ale diplomației germane din Tokio, chiar când axa Berlin–Tokio era la apogeu. Și asta nu este tot: a recrutat din umbră sute de informatori, ajungând până în centrul puterii japoneze, până în anturajul prim-ministrului.

Pentru a-l scoate, în 1964, din arhivele colbuite, o stradă din Moscova a primit numele lui. Era și timpul! I s-a ridicat și o sta-tuie de bronz: un Richard Sorge în impermeabil, care iese din umbră, cu o expresie impenetrabilă. S-a mers până într-acolo încât un petrolier a fost redenumit în onoarea sa, pentru ca nu-mele lui să străbată mările, porturile, continentele, înfruntând vânturi și valuri. Chipul îi este imprimat pe un timbru poștal de 10 copeici, tipărit în milioane de exemplare.

Dar sunt suficiente toate acestea pentru a face uitată abandonarea rușinoasă a cărei victimă a fost? Abandonat, pur și

simplic, de către superiorii săi, după 11 ani de serviciu exemplar în Țara Soarelui Răsare!

La 18 octombrie 1941, Sorge a fost arestat de Tokkō¹, poliția politică, echivalentul japonez al CEKA/NKVD sau al Gestapoului. Tăcere deplină din partea Kremlinului. A fost lăsat să zacă trei ani lungi în închisoare. Nimeni nu a mișcat un deget ca să-l ajute sau să-l scoată de acolo. Însă Sorge nu s-a prăbușit. Până și din spatele gratiilor, a reușit să impresioneze. Gardienii, seduși de carisma lui, i-au adus până la urmă o mașină de scris. El a pus o scândură pe closetul din celulă și acolo, cu stoicism, a început să-și scrie memoriile. Și-a păstrat cumpătul, verticalitatea și siguranța de sine până la sfârșit. Mai spera că Stalin va face ceva? Sau rezista din pură credință comunistă, împotriva tuturor lucrurilor?

Trei ani mai târziu, la 7 noiembrie 1944, a avut loc a 27-a aniversare a Revoluției din Octombrie². Zi de sărbătoare pentru comuniștii din întreaga lume. Foarte departe de patria muncitorilor, în Japonia, deasupra zidurilor închisorii Sugamo, cerul primelor ore ale dimineții era senin, dar aerul, glacial; frigul iernii se lăsase deja.

Era ora șase când gardienii au deschis ușa celulei lui Richard Sorge și l-au scos. În spatele lor, Sorge l-a observat pe directorul

¹ Tokubetsu Kōgekitai sau Tokkō, unități kamikaze, în general aeriene, din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, în care piloții își prăbușeau avioanele încărcate cu explozibil peste navele inamice, provocând astfel daune maxime, cu prețul vieții pilotului (n. red.).

² În 1918, Rusia comunistă a trecut de la vechiul calendar iulian la calendarul gregorian. Astfel, pentru datele istorice din secolul al XX-lea, au trebuit să se adauge 13 zile, pentru a compensa eroarea acumulată. De aceea, data istorică de 25 octombrie 1916 a Revoluției din Octombrie a fost apoi sărbătorită prostește în 7 noiembrie, în loc să fie lăsată la data simbolică inițială (n.a.).

închisorii, îmbrăcat în uniforma lui frumoasă. A înțeles că totul se terminase. Și-a păstrat cumpătul în timp ce era îmbrăcat. Nu a băut ceaiul pregătit pentru el, dar a cerut o ultimă țigară. A fost refuzat. Dus în marea sală de execuții, a rămas impasibil și nu a scos o vorbă când călăul i-a pus funia de gât.

Cu o secundă înainte ca trapa să se deschidă sub picioarele lui, i s-a auzit vocea clară, răsunând în gol. Sorge a strigat în japoneză: „*Sakigun! Kokusai Kyosanto! Soviet Kyosanto!*” („Armata Roșie! Internaționala Partidului Comunist! Partidul Comunist Sovietic!”).

A plătit scump fidelitatea față de comunism, URSS și Stalin.

Cum devii spion? Cum te obișnuiești, ani de-a rândul, cu o viață întemeiată pe disimulare? Se pot găsi premisele acestei duplicități în perioada de început a copilăriei?

Richard Sorge s-a născut în 1895, într-un sat industrial de lângă Baku. Era deja în exil. Azi, capitală a Azerbaidjanului independent, orașul Baku făcea parte atunci din Imperiul Rus. Mama lui era rusoaică, dar a preferat să le vorbească copiilor în limba nativă a soțului ei, de origine germană. Când va ajunge la Moscova, Richard va trebui să învețe rusa ca pe o limbă străină. Tatăl lui, Gustav Wilhelm Sorge, era un burghez prusac, inginer minier, capitalist și imperialist.

În 1895, Baku era un *Far West* al petrolului la Marea Caspică. Orașul atrăgea investitori din toată lumea. Aurul era negru, bineînțeles; industria petrolieră pusese stăpânire pe anticul oraș azer, aducând odată cu ea corupția și violența. Inginerii construiau macarale imense și primele rafinării. Orașul a devenit metalic, pe câmpurile înnorioate țâșneau gheizere, iar zgomotul neîncetat al forajelor răsuna peste tot. Vechile averi se revărsau, iar noile bogății se clădeau cu repeziciune.

Richard și-a petrecut acolo primii trei ani din viață. Familia lui locuia într-o casuță frumoasă de pe o alee mărginită de salcâmi, departe de insalubritatea centrului, într-un cartier burghez. Este puțin probabil ca, la trei ani, să fi zărit barăcile mizere ale muncitorilor, dar poate a păstrat în amintire mirosul unsuros al petrolului care năpădea totul.

Când familia lui s-a întors, în 1898, în țara natală a tatălui, a trebuit să-și ia rolul de german veritabil. „*Herr Ingenieur Sorge*” a devenit bancher și era foarte mândru de patrimoniul considerabil pe care-l dobândise în străinătate.

A urmat măcelul Marelui Război. Richard și cei doi frați ai lui au făcut parte din generația de sacrificiu. „*Kindermord*”, „masacrul inocenților”, se spunea în Germania pentru a deplânge acel tineret trimis la abator. La numai 18 ani, imediat după izbucnirea războiului, el și-a întrerupt studiile și s-a grăbit să se înroleze, orbit de patriotismul său prusac. Ca atâția alții, Richard Sorge își va mărturisi deziluzia fulgerătoare: „Nimeni nu știa care era scopul aceluia război.”

A fost rănit de mai multe ori, dar de fiecare dată a revenit pe front. În 1916, picioarele i-au fost ciuruite de schije și și-a pierdut trei degete. Toată viața va șchiopăta ușor. A fost declarat inapt pentru serviciul militar. Doi dintre frații lui au murit în luptă. A primit Crucea de Fier: palidă consolare. Această biografie amintește mult de a unui oarecare Adolf Hitler...

Republica de la Weimar era îngenuncheată. Umilită de înfrângerea din 1914–1918, strivită de despăgubirile de război impuse de învingători, suferea de foame, dărdăia, bombănea. În această mizerie cruntă, revoluția mocnea. Burgheză? Comunistă? Nici una, nici alta. Revanșa va fi nazistă.

Sorge ar fi putut să treacă, precum atâția alții, în tabăra hitleristă, dar a devenit marxist pur. Cu siguranță, unul dintre înaintașii săi nu fusese străin de această afiliere – Friedrich Adolf Sorge, străunchiul său patern, figură a Primei Internaționale și secretar personal al lui Karl Marx. Lui Richard îi făcea plăcere să-l prezinte drept bunicul său și îi va călca pe urme până la capăt, cu o convingere de nezdruccinat. Până la moarte.

Tânărul Sorge era sigur că proletariatul german se va ridica și va trage după el muncitorii din toată lumea. A făcut propagandă la Hamburg, apoi la Aachen, unde a lucrat într-o mină de cărbune. Reperat ca agitator propagandist, a început să fie supravegheat de poliție. A fost alături de marinarii care au scandat „*Frieden und Brot!*”¹ S-a înscris în KPD [Kommunistische Partei Deutschland – n. red.], Partidul Comunist German, și a lucrat ca jurnalist la publicația locală.

În 1924, KPD a primit o delegație a Cominternului (Internaționala a III-a, cu sediul la Moscova). Sovieticii i-au propus să-l ia cu ei. Sorge nu a ezitat prea mult și a plecat în țara Marii Revoluții.

Acolo, Lenin tocmai murise. Stalin, ales împotriva voinței postume a fondatorului statului sovietic, a abandonat încetul cu încetul marea teorie a revoluției mondiale simultane. În locul ei, și-a impus propria linie: „socialismul într-o singură țară”. Comunismul s-a repliat între frontierele URSS. Oricum, pretutindeni – în Germania, Italia, Spania, Portugalia –, revoltele comuniste au eșuat, iar masele populare, dezorientate, s-au îndreptat tot mai mult spre fascism sau național-socialism.

¹ „Libertate și pâine!” (germ. în original) (n. red.).

Cominternul și-a schimbat rolul: a devenit un adevărat instrument de spionaj mondial în slujba stalinismului. Sorge a fost repartizat la Organizația Mijloacelor Speciale (OMS), o celulă de informații însărcinată cu infiltrarea partidelor comuniste naționale, pentru a testa – și garanta – fidelitatea lor. A urcat rapid treptele în CEIC, Comitetul Executiv al Cominternului.

Comuniștii idealiști din toată lumea au continuat să se înghesuie la Moscova, convinși că vor fi primiți ca tovarăși, dar, începând din 1929, o neîncredere stalinistă crescândă s-a răspândit peste tot, inclusiv pe culoarele Cominternului. Așa a început eliminarea metodică a străinilor considerați „nedemni de încredere”. Acesta a fost preludiul marilor epurări. Toți cei care-l contestau sau îl criticau deschis pe Stalin erau catalogați „dușmani ai poporului” și eliminați, uneori în văzul lumii, uneori sub pretexte absurde. Pe de altă parte, nici dacă erai stalinist convins nu reprezenta vreo garanție. Ba dimpotrivă.

În realitate, Stalin s-a debarasat fără milă de toată acea inteligență revoluționară – muncitori și activiști din prima zi, care credeau că își câștigaseră locul în vârf, printre intangibilii noii nobilimi roșii. Mare greșeală!

Stalin nu mai voia gânditori, nici veterani. Voia executanți tineri, docili, fără trecut glorios, fideli până la absurd, incapabili să reflecteze și, cu atât mai puțin, să pună în discuție dogmele leniniste sau marxiste.

În 1929, Richard Sorge a fost șters de pe lista cadrelor CEIC, apoi dat afară cu totul din Comintern. O cădere în dizgrație în toată regula. Paradoxal, această îndepărtare îi va salva pielea: câteva luni mai târziu, va fi preluat de Direcția a IV-a¹ a

¹ Direcția a IV-a culegea informații strategice din zona Extremului Orient și a Orientului Mijlociu (n. red.).

Statului-Major al Armatei Roșii, la ordinul lui Ian Berzin, șeful serviciilor de informații militare.

Sorge a avut parte de o șansă nesperată. Fără această revenire, probabil ar fi sfârșit în gulag sau în fața plutonului de execuție. Berzin, vulpoi bătrân în domeniul informațiilor, a văzut imediat în el o pepită. Acest tânăr comunist străin bifa toate rubricile: germana ca limbă maternă, trilingv perfect (engleză, franceză rusă), cu diplomă în economie, jurnalist recunoscut (acoperire ideală). Și, mai ales, etnic german. Nu era nevoie să i se fabrice o identitate falsă ori o legendă complexă. Se potriveau perfect statutului de „ilegal”: spion clandestin fără trecut sovietic, deci dincolo de orice suspiciune. Nu-i mai lipsea decât puțină instrucție tehnică, două-trei ajustări... și iată-l pregătit să intre pe scena marelui teatru al umbrelor.

Prima misiune l-a purtat la Shanghai, unde și-a jucat propriul rol, cel al unui german expatriat în căutarea aventurii, a exotismului oriental și, de ce nu, a averii. Nicio legătură aparentă cu URSS. Un profil ideal pentru a adormi vigilența poliției locale și a serviciilor occidentale de contraspionaj. Absolut credibil. Absolut discret.

Europenii care populau concesiunea franceză și pe cea internațională petreceau încontinuu, într-un oraș plin de bari și bordeluri. De asemenea, se formase un adevărat cuib de spioni, fiindcă Shanghaiul era un mozaic de jurisdicții diferite și de zone semiautonome, fapt ce crea condiții prielnice clandestinității și secretelor. Haosul urban servea drept fundal acestui teren de joc ideal pentru clandestini. Puterile străine încercau să-și extindă influența, din perla Orientului, în toată Asia de Sud și de Sud-Est.

Moscova voia să afle care erau adevăratele intenții ale japonezilor. Încurajați de victoria lor ușoară, din 1931, în Manciuria, unde au creat un stat-marionetă aflat sub controlul lor – Manciukuo –, se vor îndrepta, oare, spre nord pentru a invada Extremul Orient sovietic, slab populat și insuficient apărat, sau vor prefera să se concentreze asupra Chinei? Această incertitudine va rămâne în centrul misiunii lui Sorge de-a lungul unui întreg deceniu.

În 1932, japonezii au atacat orașul Shanghai! Sorge era singurul agent de încredere al Kremlinului la fața locului, ochii și urechile clandestine ale Moscovei. Când forțele japoneze s-au retras, în 1932, Direcția a IV-a a Statului-Major al Armatei Roșii și-a rechemat agentul clandestin, ca să-l trimită în Japonia.

Provocarea era mare. Niciun „clandestin” sovietic nu reușise vreodată să se instaleze la Tokio. La Shanghai era ușor, orașul fiind plin de străini mai mult sau mai puțin „legali”. Japonezii, însă, erau peste măsură de suspicioși. Războiul, bineînțeles, nu va face decât să le intensifice paranoia contraspionajului. Elita niponă nu se lăsa infiltrată ușor.

Înainte să plece la Tokio, Sorge a trecut prin țara sa de origine, ca să-și consolideze acoperirea. În Japonia, trebuia să se dea drept un german get-beget, de preferință un antibolșevic înverșunat!

Prima etapă: NSDAP [Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, Partidul Național-Socialist al Muncitorilor Germani – n. red.], Partidul Nazist. Printr-o minune – sau datorită unui tupeu monumental –, Sorge a reușit să obțină carnetul de membru, în ciuda trecutului său de agitator comunist. A scăpat la mustață. Un cuplu de expatriați germani își amintea că se

întâlniseră pe vremea Cominternului, la Moscova, dar pe atunci, schimbarea macazului era monedă curentă.

Sorge a profitat de sejurul în Germania pentru a studia atent *Mein Kampf* și a se pune la curent cu ideologia, ticurile verbale și comportamentele. Și-a observat cu o precizie rece compatrioții molipsiți de virusul fascist. A obținut fără greutate acreditare din partea marilor ziare, printre care *Frankfurter Zeitung*. Și-a țesut rețeaua, și-a întreținut relațiile, iar atunci când a debarcat la Tokio, după un ocol prin Statele Unite, a avut cu ce să impresioneze: scrisori de recomandare impecabile, sprijin diplomatic solid, inclusiv o notă măgulitoare din partea unui ambasador japonez către ministrul nipon de externe. Nimic nu părea nela-localul lui. Camuflajul era perfect.

Ținta principală a lui Sorge la Tokio era numărul doi din Ambasada Germaniei: generalul-maior Eugen Ott, atașat militar. Cei doi aparțineau aceleiași generații, foști luptători în Marele Război. Acea *Kampfkomaraderie*, fraternitatea virilă a supraviețuitorilor, a acționat instantaneu.

Sorge s-a simțit bine la Tokio. Poate că atitudinea rezervată a japonezilor îl liniștea, îi oferea un contrapunct la temperamentul său exploziv; putea fi el însuși, ori măcar să lase această impresie, dar să rămână, totodată, complet opac. Cu germanii de la ambasadă, miza pe cartea prieteniei virile, a camaradului de încredere. Își etala toată gama de atitudini: izbucniri de furie, sinceritate brutală, șarm magnetic, extravaganță asumată și beții titanice, menite să dezlege limbi. Fascina. Seducea. Și își păstra controlul.

Poate că l-a simpatizat sincer pe Eugen Ott. Sau poate că a fost doar o altă iluzie, magistral orchestrată.

Ambasadorul aflat în funcție, Dirksen, suferea de grave afecțiuni respiratorii. Astmul i se înrăutățea rapid în climatul umed din Tokio. Între timp, Ott trimitea la Berlin rapoarte strălucite, aplaudate de serviciul diplomatic al cartierului general. Ceea ce nu știa nimeni era că aceste rapoarte purtau semnătura lui Sorge.

Datorită lui Sorge, Ott a trecut drept analist fără pereche. Prestigiul i-a crescut, a urcat în ierarhie și, în cele din urmă, a obținut promovarea: l-a înlocuit pe Dirksen, care nu mai putea suporta să locuiască la Tokio. În calitate de nou șef al ambasadei, Ott voia să oficializeze colaborarea cu Sorge și i-a propus un post de atașat de presă. Sorge a refuzat, fără îndoială pentru a trece pe sub radarul Gestapoului, în caz că s-ar fi întors în Germania. Era inutil să dețină un post oficial: deja, la ambasadă, se simțea ca la el acasă. Se infiltrasă în centrul puterii diplomatice germane de la Tokio. În fiecare dimineață lua micul-dejun cu Ott. Se culca fără jenă cu nevasta acestuia, iar Ott nici nu crâcnea: între camarazi de tranșee, nu te formalizezi pentru asemenea detalii. La Berlin, statul-major pretindea tot mai multe informații: analizele economice și politice ale lui Sorge deveniseră indispensabile.

Ulteriorul succes al lui Sorge nu a ținut doar de carisma lui, ci și de rețeaua pe care și-a creat-o. A reușit să convingă mulți japonezi că este de datoria lor să lupte împotriva nebuniei războiului. În felul acesta, ei nu vor avea sentimentul că și-au trădat țara și că au servit intereselor sovieticilor, ci mai degrabă că au contribuit la pacea mondială.

Unul dintre agenții străluciți și emblematici din rețeaua sa a fost jurnalistul și poetul Hotsumi Ozaki, care, după război, va deveni un personaj eroic al stângii japoneze, întruchipând

rezistența în fața militarismului. Sorge a domnit ca un patriarh peste un trib de aproape 200 de informatori, cu toții uniți de secretul comun, chiar și când credința comunistă le slăbea.

În 1936, Serviciul de Informații Militare al Armatei Roșii¹ și-a rechemat toți agenții, sub pretextul unei noi instruirii în URSS. Sorge a refuzat să se supună ordinului. A avut fler: această nesupunere i-a salvat viața.

A fost începutul marilor epurări staliniste! Atmosfera de neîncredere și paranoia scăpase deja de sub control. Șefii Directoratului se succedau cu o viteză infernală, astfel încât apăsătoare întrebarea dacă nu era sinucidere curată să accepți un asemenea post, de vreme ce, între 1937 și 1940, șase directori diferiți fuseseră dezavuați, dintre care cinci, condamnați la moarte și executați. Numeroși ofițeri și agenți calificați s-au trezit în gulag sau cu un glonț în cap. Această torpilare a serviciilor secrete va avea consecințe teribile.

Sorge nici măcar nu mai știa cui să i se adreseze când își trimitea rapoartele la Moscova. Totuși, a continuat, punându-și cu înverșunare la treabă agenții. Hotsumi Ozaki a devenit consilier al prim-ministrului, prințul Konoe.

Când Stalin a semnat, la 23 august 1939, Pactul Ribbentrop-Molotov, a fost ca o lovitură în creștet dată comuniștilor din întreaga lume. Trădați. Devastați. Al Treilea Reich și URSS-ul stalinist au intrat mână în mână în Al Doilea Război Mondial și și-au împărțit Polonia ca pe o pradă de vânătoare. În septembrie, NKVD și Gestapo au colaborat activ: schimb

¹ Sau Biroul IV al Armatei Roșii, a funcționat încă din anul 1918 în cadrul Marelui Stat-Major. În anul 1941, după invadarea URSS de către Germania, acesta a devenit Directoratul Informațiilor și s-a divizat în Direcția Principală de Informații a Înaltului Comandament Suprem și Direcția Principală de Informații a Statului-Major General (n. red.).

de refugiați politic, arestări încrucișate. Și, pentru a pecetlui această lună de miere, la 22 septembrie 1939 a avut loc o paradă militară comună, la Brest-Litovsk, unde Armata Roșie și Wehrmachtul au defilat umăr la umăr. Imaginea nu lăsa loc de interpretare: alianța „sovieto-nazistă” era vizibilă și cât se poate de reală.

La Tokio, Sorge trăgea din greu. Trebuia să domolească furia cumplită a militanților comuniști japonezi din rețeaua sa. Revoltați, dezgustați, ei amenințau că renunță la tot. Atunci, el le-a servit scorneala oficială: Stalin ar fi semnat acest pact ca să „câștige timp”, să se pregătească mai bine pentru război. O minciună frumoasă. În realitate, tiranul a continuat să-și epureze metodic armata, să-și decapiteze Înaltul Comandament. Când va veni momentul să acționeze, Armata Roșie va fi slăbită, orbită și vulnerabilă.

La Tokio, Sorge seducea pe toată lumea, până și pe cel mai monstruos nazist de acolo, ofițerul SS Josef Albert Meisinger, supranumit „Măcelarul Varșoviei” din cauza campaniilor lui de reprimare și a execuțiilor în masă din Polonia. Chiar și în interiorul Reichului, Meisinger era privit ca o monstruozi-tate. Potrivit memoriilor lui Walter Schellenberg, fostul șef al *Sicherheitsdienst* (Serviciul de Informații și Analiză Politică al RSHA¹, echivalentul nazist al KGB), crimele lui i-au dezgustat până și pe superiori: „Adunasem un dosar enorm, care dovedea că era atât de sălbatic și de corupt, că aproape devenise inuman... În acel stadiu... a intervenit Heydrich: Meisinger știa prea multe. A făcut în așa fel încât să nu existe niciodată

¹ Acronim pentru Reich Security Main Office, din care făceau parte: Gestapo (poliția secretă de stat), Kripo (poliția criminală) și SD (*Sicherheitsdienst*) (n. red.).

un proces.” Altfel spus, un monstru protejat de alți monștri, pe care Richard Sorge a reușit să-l aibă la degetul mic.

Intervenția lui Reinhard Heyndrich, șeful RSHA, pe lângă însuși Himmler l-a salvat pe Meisinger de curtea marțială și, probabil, de execuție. Pentru a se evita scandalul, a fost ascuns într-un submarin și expedit discret în Japonia, până când situația s-a liniștit la Berlin.

Ajuns la Tokio în 1939, Meisinger a fost numit ofițer de securitate al Gestapoului la ambasada germană. Misiunea lui: să-i vâneze pe dușmanii Reichului printre expatriații germani și să colaboreze cu poliția secretă japoneză ca agent de legătură al SD. Oficial, rolul lui era acela de a impune o disciplină strictă. Neoficial, i s-a încredințat și o misiune delicată: să-l supravegheze îndeaproape pe Richard Sorge, pe care Berlinul începuse să-l suspecteze că ar putea fi... prea apropiat de sovietici.

Sorge nu s-a tulburat. L-a luat pe călăul Varșoviei la plimbare, l-a îmbătat cu whisky de import, l-a făcut să râdă, să vorbească, să uite. Neîncrederea i s-a topit în alcool. Meisinger a devenit un client fidel al nopților sale de dezmaț... și, fără să știe, o sursă de informații de aur.

Decembrie 1940. Hitler se gândea deja în secret să încalce pactul de neagresiune. A ordonat Wehrmachtului să se pregătească de-a lungul unui front estic de 1 600 de kilometri, la granița cu Rusia. Operațiunile militare s-au desfășurat în secret. La Tokio, la sfârșitul lui aprilie 1941, Sorge a aflat de la colonelul Kretschmer, atașat militar proaspăt venit la ambasadă, că, de la Berlin, s-a dat ordinul să fie informat ministrul japonez de război: divizii ale armatei germane se adună la granița de est a Reichului.

Informația era explozivă! Sorge a trimis de urgență o telegramă codificată la Moscova. A menționat sursa, pentru a-și legitima mesajul. Cei din conducere nu au reacționat. Primiseră oare mesajul? În fața acestei tăceri, Sorge era cuprins de disperare. A repetat avertismentele.

Sorge nu știa că lui Stalin i se șoptea numai ce dorea să audă. Rapoartele agenților infiltrați în străinătate erau, deci, trunchiate și deformate, întrucât „*Voja*”-ul¹ nu credea în trădarea lui Hitler, fiind convins că era vorba despre niște manevre de intoxicare, despre provocări dirijate de Churchill și Roosevelt pentru a crea un conflict între Germania și URSS. Pentru omul de fier de la Kremlin, iminența unei invazii germane era absolut exclusă.

În continuare, niciun răspuns. Sorge și-a ieșit din minți de furie. Peste câteva săptămâni, un alt demnitar german a apărut la Tokio: Erwin Scholl. Acesta l-a informat deschis pe Sorge că Operațiunea Barbarossa va avea loc la sfârșitul lunii iunie și că toate pregătirile erau încheiate. Sorge a dat o raită cu el prin barurile și hotelurile din Tokio, iar Scholl i-a descris de-a dreptul planul de ofensivă.

Sorge a telegrafiat la Moscova. Și de data aceasta, a citat sursa, în sprijinul afirmațiilor sale. Mâzgăleala lui Stalin pe telegramă este vizibilă și astăzi în arhive: „Suspect. De pus alături de telegramele menite să ne provoace”, apoi a declarat: „Sorge nu e decât un căcat care a încropit mici afaceri și bordeluri în Japonia!”

Între timp, Sorge se agita. Prea mult. În 1941, și-a înmulțit inițiativele, a lăsat deoparte prudența, a ars etapele și regulile

¹ În limba rusă, „conducător”, „lider suprem”, „căpetenie”. Apelativul era consacrat pentru Stalin, numit, în epoca sa, „conducător al popoarelor”, termen folosit frecvent în discursul oficial și propagandistic (n. red.).

elementare de siguranță. Rezultatul: a ajuns să trezească suspiciunile poliției japoneze. Însă autoritățile nipone umblau cu mânuși. Pentru ele, Sorge era un german respectabil, nazist cu patalama, apropiat al ambasadei: nu se punea problema să provoace un incident diplomatic cu aliatul imperiului. Așa că a fost urmărit discret. Și, curând, pistele au început să se ramifice. Ele au dus la militanți comuniști japonezi. La casa operatorului său radio. La ambasada sovietică. Filajul s-a transformat în vânătoare. Poliția japoneză a strâns încet, metodic, lațul în jurul rețelei lui Sorge.

În 22 iunie 1941, la ora patru dimineța, trupele germane au declanșat împotriva Rusiei cea mai mare invazie din istoria militară. Stalin tot nu credea! Până la amiază, trupelor li s-a ordonat să nu reacționeze! Într-o primă fază, nimic nu părea în măsură să oprească înaintarea naziștilor. Hitler prevedea o victorie fulgerătoare: „Nu trebuie decât să spargem ușa, și toată șandramaua aia putredă se va prăbuși”, trâmbița el.

Din acel moment, s-a pus întrebarea esențială, de care depindea soarta sovieticilor și a lumii întregi: ce vor face japonezii? Vor profita de ofensiva germană pentru a invada Siberia și a-l constrânge pe Stalin să lupte pe două fronturi? Sau vor prefera să se concentreze pe Asia de Sud-Est, pentru a pune mâna pe petrolul din Indiile Olandeze și Malaezia, declanșând astfel un război cu Statele Unite și aliații lor?

Joachim von Ribbentrop, ministrul nazist de externe, i-a cerut lui Ott să facă totul pentru a-i incita pe japonezi să intre în război împotriva Uniunii Sovietice: „Obiectivul nostru este în continuare să le strângem mâna pe traseul căii ferate transiberiene înainte de venirea iernii.”

În ciuda ingraturii conducătorilor de la Centru, Sorge a continuat să lucreze cu înverșunare. La Moscova, însă, era dezonorat, considerat agent dublu! Aceste îndoieli nu se vor risipi niciodată. El trimisese telegrame de o mare precizie, dar, la Directorat, noul și foarte tânărul său ofițer de caz a scris într-un raport: „Ramzai este de o aroganță extremă, are o părere prea bună despre sine.” Sorge nu știa că epurările staliniste răpuseseră în întregime vechea gardă. Că noile cadre nu aveau experiență de teren și, mai ales, nu voiau să-și asume inițiativa de a-i susține tezele în fața lui Stalin, care refuza să asculte.

Informatorii lui Sorge au continuat să lucreze, mai ales Ozaki, care a obținut informații precise despre mișcările de trupe ale armatei japoneze, despre diversele pregătiri, despre starea rezervelor de petrol. În sfârșit, Sorge era în măsură să trimită o ultimă telegramă: Japonia nu va ataca URSS decât dacă Germania învinge. Armata Reichului începea deja să se împotmolească în iarna rusească, în fața Leningradului, apoi a Moscovei, așa că Japonia a ales strategia expansiunii în Asia. De data aceasta, Sorge a fost ascultat: în octombrie, peste jumătate din trupele Armatei Roșii staționate în Siberia s-au îndreptat spre Frontul de Vest pentru a rezista la cucerirea Moscovei de către armata germană. Eșecul atacului asupra Moscovei a marcat adevărata turnură a războiului.

În același timp, la Tokio, Sorge a fost arestat de Tokkō. A rezistat câteva zile, apoi a mărturisit tot. Unii oficiali japonezi vor declara că le-au propus celor de la Kremlin un schimb în vederea eliberării spionului lor, Sorge, dar, în ziua celei de-a 27-a aniversări a Marii Revoluții din Octombrie, acesta a fost spânzurat și repede dat uitării... până în 1964, când Hrușciiov i-a decernat postum titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Soția legitimă a lui Sorge, Ekaterina Maksimova, zisă Katia, de origine ruso-germană, la fel ca el, l-a așteptat mulți ani în URSS. Și-au scris până la sfârșit. Ea spera ca soțul să i se întoarcă acasă. Se bucurase doar de câteva luni scurte de intimitate alături de el. După plecarea acestuia în străinătate, a trăit singură la Moscova, lucrând într-o fabrică de haine bărbătești. Sorge îi scria că se vor revedea, că se va întoarce imediat ce-i vor permite superiorii. Poate nu credea cu adevărat, dar îl consola gândul că exista acolo o femeie care se gândea la el. Într-o zi, Katia n-a mai primit vești de la el. Atunci, a știut că totul se terminase.

Câteva luni mai târziu, cei de la CEKA au venit după ea: nu ca s-o consoleze, ci ca s-o aresteze. NKVD-ul lui Beria îl găsisse vinovat pe soțul ei, deși acesta era mort de câteva luni. Se bănuia că Sorge fusese agent dublu. Era mai ușor să i se atace integritatea decât să se recunoască faptul că mina de informații de aur masiv pe care o transmisese Moscovei fusese atât de prost exploatată. Katia a fost condamnată la cinci ani de exil intern, în inima Siberiei. Acolo, s-a îmbolnăvit grav și, în lipsa unui medic care să o trateze corespunzător, a murit în singurătate. Așa i-a mulțumit Stalin soției fidele, văduvei celui mai bun spion clandestin al Uniunii Sovietice.

Toți cei care l-au întâlnit pe Richard Sorge au rămas impresionați de el. Unul dintre polițiștii japonezi care l-au interogat va declara că nu mai întâlnise o asemenea personalitate extraordinară. Însă Sorge era un om singur. Într-o zi, fidela lui amantă japoneză, Hanako Miyake, care l-a iubit până la capăt, l-a găsit plângând. „Dacă ai ști cât sunt de singur...”

Hanako nu l-a abandonat pe Sorge. Cu mult înaintea omagiilor oficiale postume din 1964, ea a fost cea care a restaurat

onoarea ofițerului sacrificat. După război, a cerut rămășițele amantului ei și le-a îngropat în cimitirul Zōshigaya, aproape de închisoarea Sugamo, unde fusese executat. A recunoscut tibiile marcate de multiple fracturi, despre care știa că le suferise pe vremea când era soldat în armata germană, în timpul Marelui Război. I-a recuperat și incisivul de aur, l-a montat pe un inel și l-a purtat pe deget, ca o căsătorie simbolică, o legătură postumă dintre ei. I-a ridicat o piatră tombală pe care a cerut să se scrie: „Aici odihnește un erou care și-a dat viața pentru a pune capăt războiului și a instaura pacea mondială.” Când a murit, la vârsta de 89 de ani, în 2000, rămășițele ei au fost îngropate lângă cele ale bărbatului pe care îl iubise atât de mult.